

УДК 658.1:658.511:658.5:005.584.1

Мулик Т.О., к.е.н.,

Мулик Я.І., к.е.н.

Вінницький національний аграрний університет

КЛАСИФІКАЦІЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ В СИСТЕМІ АНАЛІТИЧНО-КОНТРОЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У статті розглянуто роль класифікації фінансових ризиків в системі аналітично-контрольного забезпечення. Проведено огляд класифікаційних ознак фінансових ризиків з точки зору управління фінансовою безпекою, а також розроблено класифікацію фінансових ризиків, що дозволяє врахувати усі можливі фактори впливу на фінансову безпеку підприємств.

Ключові слова: фінансовий ризик, фінансова безпека, класифікація, ідентифікація, загрози.

Мулик Т.О., Мулик Я.І.

Mulyk T.O., Mulyk Ya.I.

CLASSIFICATION OF FINANCIAL RISKS IN SYSTEM ANALYTICALLY CONTROL PROVIDING

The role of financial risks classification in the system of analytically and control providing is considered in the article. The review of classifications of financial risks in terms of financial security management which allows considering all possible factors that impact on the enterprise security by identifying their possible consequences is done. Found that important for system management is not only a financial risk management company, but also development of measures to minimize them and improving information and analytical support financial security companies.

The article noted that the recently updated research in the field of financial risk classification entities as the identifier for the financial security of the enterprise and how they affect on the organization's internal analysis and control of enterprises. This allows us to determine the features of modern financial risks, to identify the economic essence of this concept based on a detailed analysis of approaches to its understanding and to identify ways to minimize the financial risks with the aim of improving the financial security of enterprises and organizations and analyze and control them.

The study of essence of the concept of "financial risk" in the literature gives reason to ground the following features that are inherent of financial risks: the probability of undesirable of loss of financial resources; type of risk, which arises in the sphere of the relations of the entity with other entities; due to the negative influence of both internal and external factors; contributing to the situation of uncertainty of the environment by an entity; the totality of unplanned events in the life of the enterprise, which leads to failure of entity's debt obligations.

The problems of classification financial risks were considered by many domestic and foreign scientists, which led to a large number of approaches to classification of signs and types of financial risk entities.

The literature analysis enables the following features of the classification of financial risks of the enterprise: for the purposes of strategic analysis; by type of financial transactions; for the purchasing power of money; by investment of the capital; by complexity; by the level of possible financial losses; by the nature of manifestation in time or duration; by possible of insurance; on the set of instruments; by source of origin, which in turn are divided into external (systematic or market) and domestic financial risks (unsystematic or specific) financial risks; according to forms of economic activity; by the object, which is characterized; the nature of the financial consequences; by the ability of foresight; risks associated with the formation and management of a portfolio of securities.

Based on the presented characteristics of classifications of financial risks on various criteria, we found their impact on the system of internal analysis and control and ensure financial security of the enterprises. However, a number of analysed classifications are unreasonable from the point of view of management of financial security of the enterprise, but explain the features of its threats.

In the process of analysis of the classification criteria of financial risks of the entity was proved that depending on the kind of financial risk will be determined by

specific features of management of financial security of enterprise. Presented classification of financial risks allows us to identify all of the most important types of financial risk entity, and this, in turn, is a positive factor in the development of measures to minimize, prevent or avoid financial risks in the implementation of activities in order to strengthen the financial security of the business entity as well as the organization's internal analysis and control.

Keywords: financial risk, financial safety, classification, authentication, threats.

Мулык Т.А., Мулык Я.И.

КЛАССИФИКАЦИЯ ФИНАНСОВЫХ РИСКОВ В СИСТЕМЕ АНАЛИТИЧЕСКИ-КОНТРОЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ

В статье рассмотрена роль классификации финансовых рисков в системе аналитически-контрольного обеспечения. Проведен обзор классификационных признаков финансовых рисков с точки зрения управления финансовой безопасностью, а также разработана классификация финансовых рисков, что позволяет учесть все возможные факторы влияния на финансовую безопасность предприятий.

Ключевые слова: финансовый риск, финансовая безопасность, классификация, идентификация, угрозы.

Постанова проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Фінансова діяльність підприємств поєднується з численними ризиками, ступінь впливу яких достатньо висока. У ринковій економіці різко посилюється фактор ризику, що впливає на діяльність підприємства. Ризики, що супроводжують фінансову діяльність підприємства, виділяють в особливу групу ризиків, що мають назву фінансові ризики.

Фінансові ризики мають об'єктивні засади через невизначеність зовнішнього середовища стосовно суб'єктів господарювання. Виходячи із цього зростає роль фінансової безпеки підприємств.

Науковці стверджують, що негаразди в діяльності підприємств, пов'язані з відсутністю ефективної системи їх фінансової безпеки. Серед головних загроз фінансовій безпеці підприємств варто назвати такі:

- непрозорість механізмів формування цін на продукцію;
- суттєва частка трансакційних витрат суб'єктів ринку, що постійно зростає та знижує рентабельність їх виробничо-господарської діяльності;

– недосконалість інституційного середовища розвитку підприємств, що продукує різного роду інституційні бар'єри, в тому числі недосконалість нормативно-правової бази в сфері регулювання фінансових відносин;

– нестабільність політичної та економічної ситуації в країні, що призводить до порушення умов підписаних договорів і контрактів;

– недостатній рівень інвестиційної привабливості, що стримує процеси залучення додаткових фінансових ресурсів у діяльність підприємств.

Наявність загроз, що негативно впливають на фінансову безпеку підприємств спонукає до розробки ефективного механізму її забезпечення, важлива роль в якій відводиться класифікації фінансових ризиків в системі аналітично-контрольного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Питання сутності фінансових ризиків стали об'єктом дослідження багатьох науковців, серед яких: Бабенко В.Г., Балабанов І.Т., Бланк І.А., Вітлінський В.В., Діба М.І., Дулова І.Н., Дубровський В.Ж., Кузьмін Е.А., Коваленко Г.А., Лапуста М.Г., Подольчак Н.Ю., Українська О.О., Хохлов Н.В. та інші.

Цілі статті. Метою дослідження є класифікація фінансових ризиків як складової системи аналітично-контрольного забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Останнім часом актуалізуються наукові дослідження в сфері класифікації фінансових ризиків суб'єктів господарювання, як ідентифікатора фінансової безпеки підприємства та як вони відбиваються на організації внутрішнього аналізу та контролю підприємств. Це дозволяє з'ясувати сучасні особливості фінансових ризиків, визначити економічну сутність даного поняття на основі детального аналізу підходів до його розуміння та визначити шляхи мінімізації фінансових ризиків з метою покращення фінансової безпеки підприємства та організації аналізу та контролю на них.

Дослідження сутності поняття «фінансовий ризик» в літературі, дає підстави виділити наступні ознаки, які притаманні

фінансовим ризикам:

- небажана ймовірність втрат фінансових ресурсів;
- вид ризику, який виникає у сфері відносин підприємства з іншими суб'єктами господарювання;
- обумовлені негативним впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів;
- сприяють ситуації невизначеності умов здійснення діяльності суб'єктом господарювання;
- сукупність незапланованих подій в житті підприємства, що призводить до невиконання суб'єктом господарювання боргових зобов'язань.

Зазначені ознаки характеризують сутність фінансових ризиків суб'єкта господарювання, а тому їх розглядати варто в сукупності, адже кожна з них є відповідною складовою ризику, без якої він втрачає свої риси, характерні власне даному економічному явищу. Зазначені риси вказують на багатоаспектність фінансових ризиків й, відповідно, потребують детального аналізу різних точок тлумачення. Адже, як зазначає Бабенко В.Г., фінансовий ризик – це економічна категорія, що відображає існуючу невизначеність і конфліктність, які виникають у процесах створення, розподілу, перерозподілу та споживання доданої вартості та частини національного багатства між суб'єктами економічної діяльності [2]

Проблеми класифікації фінансових ризиків розглядалися багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими, що обумовило велику кількість підходів до ознак класифікації та видів фінансових ризиків суб'єктів господарювання.

Аналіз літературних джерел дає можливість виділити наступні ознаки класифікації фінансових ризиків підприємства:

- для потреб стратегічного аналізу;
- за видами фінансових операцій;
- за купівельною спроможністю грошей;
- за вкладенням капіталу;
- за комплексністю;
- за рівнем можливих фінансових втрат;
- за характером прояву в час або за тривалістю;
- за можливістю страхування;
- за сукупністю інструментів;
- за джерелами виникнення, які в свою чергу, поділяються на

зовнішні фінансові ризики та внутрішні фінансові ризики;

- відповідно до форми організації господарської діяльності;
- за об'єктом, що характеризується;
- за характером фінансових наслідків;
- за можливістю передбачення;
- ризики, пов'язані з формування і управлінням портфелем цінних паперів (рис. 1).

Якщо говорити про різноманітність підходів до виділення певних ознак та видів фінансових ризиків суб'єктів господарювання, варто наголосити на тому, що кожна з запропонованих класифікацій має право на існування. А їх різноманітність пов'язана з наступними положеннями:

- різні сфери наукового дослідження. В залежності від сфери наукового дослідження визначаються підходи до класифікації фінансових ризиків з точки зору її використання різними спеціалістами та задоволення потреби певних груп учасників фінансово-економічної;

- обрання різного методологічного інструментарію наукового дослідження. В залежності від того, які методи наукового дослідження використані автором, визначатиметься результат наукового пошуку;

- різна мета наукового дослідження проблем класифікації фінансових ризиків підприємства. Мета наукового дослідження визначається сукупністю цілей, а її формування обумовлене побудовою нової класифікації фінансових ризиків, яка використовуватиметься для подальшого дослідження та удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової безпеки підприємств.

Таким чином, кожна з представлених класифікацій має право на існування та є об'єктивною в певній сфері наукового дослідження. Спроба розробити класичну класифікацію або, як зустрічається в науковій літературі, канонічну класифікацію фінансових ризиків є марною, адже у вузькому сенсі фінансові ризики визначаються як ймовірність виникнення негативних фінансових наслідків у формі втрати активів, доходу та невиконання зобов'язань в ситуації повної або часткової невизначеності умов здійснення економіко-господарської діяльності підприємства - це ризики, що виникають при здійсненні фінансових угод. Згідно розширеного трактування

фінансові ризики визначаються як ризики, що виникають у зв'язку з рухом фінансових потоків в умовах невизначеності, наслідки яких можуть бути представлені в грошовому вираженні [7].

КЛАСИФІКАЦІЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ У ПРАЦЯХ ВЧЕНИХ	
<i>Для потреб стратегічного аналізу</i>	<i>За джерелами виникнення</i>
<ul style="list-style-type: none"> – ризик контрагента – ризик фінансування – процентний ризик – валютний ризик 	<ul style="list-style-type: none"> – зовнішні систематичні або ринкові фінансові ризики: <ul style="list-style-type: none"> – інфляційні ризики – дефляційні ризики – валютні ризики – депозитні ризики – податкові ризики – внутрішні несистематичні специфічні фінансові ризики: <ul style="list-style-type: none"> – інвестиційні (портфельні, процентні, кредитні, дивідендні) – бізнес-процесів (ліквідності, прибутковості (рентабельності), оборотності, фінансової стійкості) – інші (структурний, ризик невикористаних можливостей, емісійний)
<i>За видами фінансових операцій</i>	<i>Відповідно до форм організації господарської діяльності</i>
<ul style="list-style-type: none"> – ризики фінансування підприємства – ризики довгострокового фінансування – ризики управління оборотними капіталами 	<ul style="list-style-type: none"> – авансовий ризик – оборотний ризик
<i>За кількістю спроможністю грошей</i>	<i>За об'єктом, що характеризується</i>
<ul style="list-style-type: none"> – інфляційний ризик – дефляційний ризик – валютні ризики – ризики ліквідності 	<ul style="list-style-type: none"> – ризик окремої фінансової операції – ризик різних видів фінансової діяльності – ризик фінансової діяльності підприємства в цілому
<i>За складовими капіталу</i>	<i>За характером фінансових наслідків</i>
<ul style="list-style-type: none"> – ризик реального інвестування (проектний ризик) – ризик фінансового інвестування (портфельний ризик) – ризик інноваційного інвестування 	<ul style="list-style-type: none"> – ризик, що призводить тільки до економічних втрат – ризик, що призводить тільки до економічної вигоди – ризик, що тягне як економічні втрати, так і додаткові прибутки
<i>За комплексністю</i>	<i>За можливістю передбачення</i>
<ul style="list-style-type: none"> – простий фінансовий ризик – складний фінансовий ризик 	<ul style="list-style-type: none"> – прогнозований фінансовий ризик – непрогнозований фінансовий ризик
<i>За рівнем можливих фінансових втрат</i>	<i>Ризики, пов'язані з формуванням і управлінням портфелем цінних паперів</i>
<ul style="list-style-type: none"> – допустимий фінансовий ризик – критичний фінансовий ризик – катастрофічний фінансовий ризик 	<ul style="list-style-type: none"> – систематичний (недиверсифікований) – несистематичний (диверсифікований)
<i>За характером прояву в часі (за періодичністю)</i>	
<ul style="list-style-type: none"> – постійний фінансовий ризик (з необмеженою проміжку часу) – тимчасовий фінансовий ризик (з обмеженою проміжку часу) 	
<i>За можливістю страхування</i>	
<ul style="list-style-type: none"> – фінансові ризики, що страхуються – фінансові ризики, що не страхуються 	
<i>За сукупністю інструментів</i>	
<ul style="list-style-type: none"> – індифідуальний фінансовий ризик – портфельний фінансовий ризик 	

Рис. 1. Класифікація фінансових ризиків у працях вчених

Вважаємо за доцільне проаналізувати всі зазначені підходи на предмет їх впливу на систему аналітично-контрольного забезпечення фінансової безпеки підприємств та положення облікової політики. Адже, побудова аналітично-контрольного процесу відповідно до вимог формування ринкових механізмів у вітчизняній економіці є передумовою створення ефективної системи управління формуванням, розміщенням та використанням фінансових ресурсів суб'єктів підприємницької діяльності.

Перш за все проведемо аналіз особливостей вказаних класифікацій та виділених авторами класифікаційних ознак в межах кожної з них:

- *для потреб стратегічного аналізу* виділяють ризик контрагента, ризик фінансування, процентний ризик, валютний ризик: Холівел Дж. [1]. Дана ознака впливає передусім на особливості проведення стратегічного аналізу суб'єкта господарювання і є важливою для розробки заходів щодо уникнення або мінімізації фінансових ризиків у майбутньому при здійсненні фінансово-економічної діяльності;

- *за видами фінансових операцій* виділяють ризики фінансування підприємства, ризики довгострокового фінансування, ризики управління оборотними капіталами: Коваленко Г. А. [8]. Так, як на сьогоднішній день видів фінансових операцій є велика кількість, то, відповідно, все це впливає на наявність широкого переліку фінансових ризиків, і зокрема, при організації аналізу та контролю на підприємстві;

- *за купівельною спроможністю грошей* виділяють інфляційний ризик, дефляційний ризик, валютні ризики та ризики ліквідності (Балабанов І.Т. [3]). Крім того, науковець Хохлов Н. [12] серед валютних виокремлює трансляційні валютні ризики та економічні валютні ризики. Подольчак Н.Ю. [10] поряд з валютними, інфляційними та дефляційними виділяє ризики ліквідності та інвестиційні ризики, а Диба М.І. [6] зараховує їх до групи зовнішніх фінансових ризиків. Таким чином, погляди науковців дещо розбігаються, проте їх думки є виправданими, оскільки всі ці види ризиків, у першу чергу, залежать від впливу факторів зовнішнього середовища, зокрема, від політики держави, яку вона проводить;

– за вкладенням капіталу виділяють ризик реального інвестування (проектний ризик), ризик фінансового інвестування (портфельний ризик), ризик інноваційного інвестування (Балабанов І.Т. [3]). В залежності від способу інвестування виділяють і ризики, що спричинені способом вкладення капіталу за сучасних умов господарювання;

– за комплексністю виділяють простий фінансовий ризик та складний фінансовий ризик: Коваленко Г. А. [8], Бланк І.А. [4];

– за рівнем можливих фінансових втрат виділяють припустимий ризик, критичний ризик, та катастрофічний ризик: Коваленко Г. А. [8], Бланк І.А. [4];

– за характером прояву в час або за тривалістю виділяють постійний фінансовий ризик (з необмеженістю проміжку часу), тимчасовий фінансовий ризик (з обмеженістю проміжку часу): Лапуста М.Г.[9], Бланк І.А. [4];

– за можливістю страхування виділяють фінансові ризики, що страхуються, та фінансові ризики, що не страхуються: Бланк І.А. [4];

– за сукупністю інструментів виділяють індивідуальний фінансовий ризик, портфельний фінансовий ризик: Коваленко Г.А. [8]. У свою чергу, Хохлов Н. [12] пропонує портфельні поділяти на систематичні та несистематичні фінансові ризики;

– за джерелами виникнення, які в свою чергу, поділяються на зовнішні (систематичні або ринкові) фінансові ризики та внутрішні (несистематичні або специфічні) фінансові ризики: Вітлінський В.В. [5], Диба М.І. [6], Бланк І.А. [4], Коваленко Г.А. [8]. Дана класифікація є доцільною в сучасних умовах господарювання і її виокремлюють більшість науковців, що спричинене рядом факторів не лише внутрішніх, а й зовнішніх, які безпосередньо не залежать від дій самого підприємства;

– відповідно до форми організації господарської діяльності виділяють авансовий та оборотний фінансовий ризик: Балабанов І.Т. [3]. Ця класифікація важлива при організації аналітичної діяльності на підприємстві. Як ми знаємо, організацію аналітичної діяльності розглядають у двох аспектах. З одного боку – як організацію аналітичної служби та забезпечення проведення аналізу. З другого – як організацію аналітичних робіт, що

безпосередньо здійснюються при проведенні аналізу;

– *за об'єктом, що характеризується*, виділяють ризик окремої фінансової операції, ризик різних видів фінансової діяльності, ризик фінансової діяльності підприємства в цілому: Бланк І.А. [4], Коваленко Г.А. [8]. В залежності від обраного об'єкту, що характеризується, визначається й вид фінансового ризику, що у подальшому впливає на управління цим об'єктом. Це відіграє вирішальну роль при організації аналізу та контролю на підприємстві;

– *за характером фінансових наслідків* виділяють ризик, що призводить тільки до економічних втрат, ризик, що призводить тільки до упущеної вигоди, ризик, що тягне як економічні втрати, так і додаткові прибутки: Бланк І.А. [4], Коваленко Г. А. [8]. Погоджуємося з виділеннями таких видів фінансових ризиків та їх впливом на фінансову безпеку підприємства та формування його облікової та контрольної політики, проте вважаємо, що дана ознака потребує свого уточнення;

– *за можливістю передбачення* виділяють прогнозований фінансовий ризик та непрогнозований фінансовий ризик: Бланк І.А. [4], Коваленко Г.А. [8]. Саме дана ознака є важливою для запобігання, уникнення або мінімізації фінансових ризиків, і зокрема, при організації аналізу та контролю на підприємстві, адже прогнозований фінансовий ризик завжди легше попередити, ніж непрогнозований;

– *ризик, пов'язані з формування і управлінням портфелем цінних паперів*, виділяють систематичний (недиверсифікований), несистематичний (диверсифікований): Українська О. О. [11]. Дана ознака є важливою при організації бухгалтерського обліку цінних паперів на підприємстві, адже надає інформацію щодо структури портфелю цінних паперів, від чого безпосередньо буде залежати облікове відображення даних об'єктів.

Виходячи з представленої характеристики класифікацій фінансових ризиків за різними ознаками, нами виявлено їх вплив на систему організації внутрішнього аналізу та контролю а також забезпечення фінансової безпеки підприємства. Проте, ряд проаналізованих класифікацій є необґрунтованими з точки зору управління фінансовою безпекою підприємства, але пояснюють особливості її загроз.

Висновки. У процесі аналізу класифікаційних ознак фінансових ризиків суб'єкта господарювання було обґрунтовано, що в залежності від виду фінансового ризику визначатимуться особливості управління фінансовою безпекою підприємства. Представлена класифікація фінансових ризиків дозволяє ідентифікувати всі найбільш важливі види фінансових ризиків суб'єкта господарювання, а це, в свою чергу, є позитивним моментом під час розробки заходів щодо мінімізації, запобігання чи уникнення фінансових ризиків у процесі здійснення діяльності з метою посилення фінансової безпеки суб'єкта господарювання а також при організації внутрішнього аналізу та контролю.

1. Holliwell John, Ryzyko finansowe. Metody identyfikacji i zarzadzania ryzykiem finansowym. – Warszawa: K.E.LIBER, 2001. – S.225–281
2. Бабенко В.Г. Страхування фінансових ризиків як механізм надання гарантій суб'єктам підприємницької діяльності / В.Г. Бабенко. – Суми : Вид-во Укр. акад. банк. справи Нац. Банку України, 2007. – 21 с.
3. Балабанов И.Т. Основы финансового менеджмента: Учеб. пособие / И.Т. Балабанов. — 2-е изд., доп. И перераб. — М.: Финансы и статистика, 1999. — 512 с.: ил.
4. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: Учебный курс / И.А. Бланк. — 2-е изд., перераб. и доп. — К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. — 656 с.
5. Вітлінський В.В. Концептуальні засади ризикології у фінансовій діяльності / В.В.Вітлінський // Фінанси України. – К.: Преса України, 2003. – № 3. – С. 3–7.
6. Диба М.І. Суть та види фінансових ризиків у системі ризик-менеджменту підприємства / М. І. Диба // Національний університет "Львівська політехніка". – 2008 с. 22-28
7. Дулова І. Н., Дубровський В.Ж., Кузьмін Е. А. Оценка финансового риска в прогнозах денежных потоков много продуктового предприятия//Вестник Челябинского государственного университета. 2011. № 6 (221). Экономика. Вып. 31. С. 100–107.
8. Коваленко Г. А. Менеджмент машиностроительного производства : учебник / Г. А. Коваленко –Д. : ДГМА, 2005. – 68 с.
9. Лапуста М.Г. Риски в предпринимательской деятельности / М.Г. Лапуста, Л.Г. Шаршукова. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 224 с.
10. Подольчак Н.Ю. Управління фінансовими ризиками на підприємствах / Н. Ю. Подольчак // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Серія: економічні науки. – 2001. – № 3. – С. 275–279.
11. Українська О.О. Фінансові ризики суб'єктів господарювання: оцінка і зниження їх негативного впливу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 "Гроші, фінанси і кредит" / О.О. Українська. – Донецьк: ДНУ, 2010 – 22 с.
12. Хохлов Н.В. Управление риском: Учеб. пособие для вузов. – М.: ЮНИТИ –

«Економічні науки». – Серія «Облік і фінанси». – Випуск 13 (49). Ч. 1. – 2016.

ДАНА, 1999. – 239 с.